

Rekat, ladot ja tiedon sosiologia

Perti Hemánus ihmettelee *Tietoteoria*-kirjani arviossa esimerkkitapauksia, joilla puolustan tiedon analyysiäni. Esimerkkitapaukseni lähestyvistä rekoista ja latokulisseista, joita on mahdoton erottaa todellisista laodoista, tekevät hänen mukaansa ymmärrettäväksi, miksi niin moni nyky-yhteiskuntatieteilijä halveksii tai inhoaa analyttistä filosofiaa. Hemánus toivoo, että filosofit osoittaisivat suurempaa avaramielisyyttä kuin yhteiskuntatieteilijät ja pyrksivät lähentämään filosofiaa ja tiedon sosiologiaa toisiinsa.

Hemánus on varmasti oikeassa siinä, että moni kokee filosofisen analyysin kummallisine vastaesimerkkeineen puuduttavana luettavana. Asiaa ei kuitenkaan mielestäni voi korjata hänen toimomallaan tavalla: etsimällä reaali maailmasta esimerkkejä, jotka tulisivat lähemmäs niitä tiedon ongelmia, joita ihmisillä yleensä ja toimittajilla erityisesti on. Vastaesimerkkejä jollekin testattavalle analyysille ei todellakaan ole helppo löytää, jos pitäisi rajoittaa reaaliin esimerkkitapauksiin. Koska filosofisen analyysin ei ole tarkoitus toimia vain aktuaalisissa tapauksissa vaan myös kaikissa — loogisesti tai metafysisesti — mahdollisissa tapauksissa, voimme testata analyysiä tehokkaammin, jos käytämme vapaasti mielikuvistusta vastaesimerkkien keksimisessä.

Filosofian ei siis tule lähestyä sosiologiaa rajoittumalla ”ekologisempiin” esimerkkeihin. Se, missä sen tulisi lähestyä, on valmiiden analyysien soveltaminen aktuaalisiin tapauksiin eli reaali maailmaan. Tämäkään ei ole mikään triviaali asia, jonka filosofit voisivat jättää muiden huoleksi ja rajata oman tutkimusalueensa ulkopuolelle. Päinvastoin filosofin, joka on käynyt läpi moninaisen vastaesimerkkien ryteikön, voisi olettaa olevan myös valmiimpi ymmärtämään analyysinsä sovellutusmahdollisuuksia.

Olen kiitollinen Hemánukselle siitä, että hän kiinnitti tähän asiaan huomiota. Kirjasani en todellakaan maininnut mitään analyysiäni mahdollisia sovellutuksia. Asia on tärkeä, koska puolustamallani reliabilistisella tiedon analyysillä todella on tiedon sosiologian kannalta kiintoisia seurauksia.

Vieläkin vaikutusvaltainen positivistinen tieteenfilosofia teki jyrkän eron filosofisen tietoteorian ja tiedon sosiologian ynnä muun uskomuksenmuodostusta koskevan empiirisen tutkimuksen välillä. Sen mukaan edellinen tutkii uskomustemme loogisia perusteita, erityisesti tieteen logiikkaa, kun taas jälkimmäiset tieteenalat tutkivat sitä, miten uskomuksemme syntyvät. Kumpikin ovat tämän näkemyksen mukaan toisistaan täysin riippumattomia tutkimusaloja, eikä niiden tarvitse olla kiinnostuneita toistensa tuloksista.

Kuva on aivan toinen reliabilistisen tiedon analyysin ja oikeutusteorian valossa. Näiden mukaan tieto ja uskomusten oikeutus riippuvat juuri siitä, miten uskomuksemme syntyvät. Tieto ja oikeutus vaativat, että uskomuksemme ovat syntyneet luotettavalla tavalla. Tietoteoria on siis kiinnostunut kaikista uskomuksenmuodostustavoista ja kaikista niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat ihmisten uskomuksiin, kuten esim. siitä, miten tiedotusvälineiden harjoittama välitettävän informaation valinta vaikuttaa ihmisten näkemyksiin julkisista asioista. Ts. tietoteoria tarvitsee tuekseen sosiologista ja psykologista tutkimusta eli tiedon sosiologiaa ja psykologiaa.

Myös tiedon sosiologia (ja psykologia) saattaa tarvita filosofista tietoteoriaa avukseen. Voinemme olettaa, että tiedon sosiologia on puhtaasti deskriptiivista tutkimusta, joka ei sellaisenaan tarjoa käytännöllisiä suosituksia tai normeja. Jos haluamme kuitenkin tällaisia suosituksia ja normeja tehdä, filosofinen tietoteoria saattaa tarjota niitä varten sen premissin, joka puhtaasti deskriptiivisestä tutkimuksesta puuttuu.

Kuten sanan ”tieto” esiintyminen sanoissa ”tiedotusvälineet” ja ”tietotekniikka” osoittaa, taustalla oleva keskeinen arvo tai intressi näyttäisi juuri olevan tieto tai tiedon lisääminen. Siten informaation välittymisen

mekanismeja tutkiva tiedon sosiologia ja tiedon perusteita tutkiva tietoteoria näyttäisivät pystyvän vasta yhdessä tarjoamaan käytännöllisiä suosituksia ja normeja siitä, miten yhteiskunnallisten instituutioiden olisi toimittava ihmisten todellisen tiedon lisäämiseksi.

Realibilistisen tietoteorian mukaan näiden suositusten pitäisi koskea niitä keinoja, jotka lisäävät instituutioiden kykyä tuottaa ihmisissä tosia uskomuksia. Sitä, mitä nämä keinot ovat, ei tietenkään mikään nojatuulifilosofia voi ratkaista; sen ratkaisuun tarvitaan empiiristä tutkimusta.

Voin siis viipittömästi yhtyä Hemánuksen toivomukseen lähentää filosofiaa ja tiedon sosiologiaa toisiinsa. Molemmat nimittäin tarvitsevat toisiaan. Toivon, että lyhyt puheenvuoroni edes hiukan edistää asiaa.

Markus Lammenranta

Yhdyn yllä sanottuun

Toimitus on tarjonnut minulle mahdollisuuden vastata Markus Lammenrannalle 1-1,5 liuskalla, mutta minulle riittää vähempikin. En oikeastaan saa millään syntymään kiistaa siitä, mitä hän kirjoittaa.

Odotinkin jonkun filosofin reagoivan kommentteihini korostamalla epärealististen esimerkkien erinomaista käyttökelpoisuutta tiedon analyysissa, olkoonkin että ne saattavat ärsyttää. Hyvä niin.

Tiedotusopillisessa yhteisössä en joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta ole vuosin havainnut aitoa kiinnostusta tietopopia kohtaan; tiedon sosiologia sen sijaan seisoo itsenäisenä jalustalla. Jonakin päivänä tieto-opillinen kiinnostus viinää uudeleen, olen uskonut, ei kuitenkaan niin että tiedon sosiologiaa vuorostaan alettaisiin vähätellä. Uskossa on hyvä elää.

Perti Hemánus